

ҮҮНҮҮ-САЙДЫ ДА БААР,
СИТЭРИЛЛИЭХТЭЭХ ДА ҮГҮС

Улуу бир кырым изилдигин—Аларды даңалтатын багыдыга В. М. Протодыконовы китеп бийлиги общественнай корреспонденция Аксинья Полова дасыгыт сый түмүктөрүн, үүмүт сый соруктарын туфунан көпсөтгө, Машага аларга Владимир Михайлович бөлүөтээнинерин адыгы.

Ааспыт сыйын өг эргийэн, дык-сэргэ санаата илээн өттөөт-мастаата. Барыта 690 тонна оту кэбинэн, республикада бэйэбит зонабытыгар өттөрүүтүгэ экине мээстэлээминипит. Биллэн 642 ынах сүөбүлү илтэн туруорабит. Сыйынна чааһынай аһалар 350 ынах илэ аһаатылар, ордорунар 150 тонна үттөрүтүт госуударствога туттардылар.

Бөхүлэлэглэлтнүгэр сагаа дэмэ эбиллээр, кэнтир. Ааспыт сэлгэ 19 мал сагаа дымдаа кин рэн малааһынаахтылар, өннө 300 мал солх осудамы ылан туһуннибыт. Бөхүлэлэн салтны Чаран дигэн туспа дөрбөнбэ үөскээн эрэр, өннө электро-уот линиятын тартарымыа 60 мал солх чааһынай дымэлэри тутууну үбүлээһинтэн ылаабыт. Нэһилиэтинньэ ахсааны эмтэ эбл диннэ—13 өкө төрөөтэ, 6 сагаа ыла оскуратэ.

Нәһияликчел кичиммат ар-
жыттыгар, кырдыбастарга,
ветеринарга ошолулар со-
циальный көмөгү үзүсүн
мат олорубут. Бэйзбэт сә-
рин ветеринарыгар 100 бы-
рыбынчаах тәпчәткени кө-
рөбүт. Оңоңу аңоруута нә-
һияликчел үзәлнәр дыз-уот
коимувальнай хайһаысты-
ба сүлүсүпата улахан көмө-
1981.

«Чыппара» табаарыстыбы минн-бэкээринизия үлзэ икклэрэн, бородужуксуятэ, камазатых атымга барар. «Чыппаралар» итинн сэрэ нэһилэнкэ ыктыллар бары дьаһалларга көхтөөхтүк слон-сордуныллар. «Харды» фирменнэй марканына, арытын сиили нэһилэннэни кыһын-кары-сөйкүннэри этинн-үүтүнн толору хааччыйаллар. Бу марканын госуларствоннай аргизин кытта күрөс билдэһип, сиила нэмтаабын-чатар улахан оруолланна, ошон дыону-сэргини да абыракта.

Аасыгт сэд бийр бэлнэ сэтгэлтэйгээр беймэлзхит ортотугар Улуу Кыяаны 50 сийлгэр аялаах наамтныгын тугулууга уонна музей ажилланта буолуур. Суудаг-ниска да үлэ кырааан ыттыллар Федь-

ралынай бөджеттан үп көрүлгән, 490 нөл, солк. үлэ толорудунна.

Олохуугч нарын нэгдсэн ахсын дэон бэйз-бэйлэрийн өйлдүүлэрээ, өйлдүүлэрээ эмнэ нарын сөн курду эрээрн, бийнхэ авсмыт сэл нэрээ, мрасска тардынар үтүү өйдөүлэтерн хааллар-ла. Көлүнүнэн түмөн кэс-сэтэн, синаа атастайн, оон-пыуур, сикиньянар үчүтэйин бийрэттинбит. Минна «Тэ-тим» көлүнэ салайааччыта Ф. И. Гоголев үтүү холобуур болор, олохтоох Сичиньдэн кичин үлэинтэрэ үчүтэйлик үлэстийлэр. Улуустаарн фестивалыга бастакы мнэ-танн чалынбыт, улууска со-дотох эр дэон хордара тари-линнэ, онно 36 киһи хомуйуу күүһүнэн буолбакка, бага өтүдүнүнэн кээлэлэр.

Оскуула — нийслэлээс
бинр улахан тэртлээ. Үлэтин
түмүгэ көстөн эрэр. Билигин
бийнги Алабаргыттан 32
ого араас тайыннаах үерэх
лавденеларытар үөрээл-
лэр, ол нийтээ 10 ычар
үрдүк үөрэххэ: «Алгыс» уһу-
һаан үлэтин эмнэ бэлдэтир
сээрээх Айыл балларана,
бүтүн комплекс, үлэсэн
оёнуу хыра эрдэлиттэн но-
руот тэртү куйлуратытар,
сиритэр-түөмүтэр, талыгар-
өлүтэр тэтар

Чыспаратар атын үөрүү-
лэринэн тийн эмтнр кабин-
нет аһылдыта буюда.

Сагаа үүмүт сэтгэл элбэх проблеманы бичлээрэе, үлээн ийгэриг күүтэр. Бастагы танаа, сага окураланы тууу болпуруога ураты ситимык тураа. Ол ийин бэ-йэ күүбүкү капиталнай өрөмүчү суотутар 360 мал, солк, саяа хаһылдан оло-дуулунна да, үбэ ситэ көрүл-дүбэккэ турар. Балинһабыт, Силинһадогмич дьыгэ капи-талнай өрөмүчүгэ калды-балдар Сулуу өөрүүбүтү-гар салгыс үп көрүлүмүчү-нэ главнидэгуахаахпыт.

Бөхүлээх эрхэл өртө улаа-
тар, сака дьүүлэр тутуллал-
лар, онно электро-уот ли-
ниятын тарыхаа илэди.
АТС салгыы үбүлэннэбинэ,
мал барыга телефоннаыах-
таах.

Республикабыт суверенитеттаныарыттан Саха сирин аймаккы кырыллыыр ювелирнай промышленноһу төрүттүүр уонна сайианарар туһунан кээкэ кэскиллээх дьаһаллар ылыллынылар. Олортон бириэстэригэр — Президент М. Е. Никольев 1993 сыл олунньу 19 күнүнээди уонна Саха Республикатын правительствоттан 1993 сыл бос ыйын 28 күнүнээди 257 №-дээх уураахтарыгар алодуран, Саха сирин профтех-үөрэхтээһини үлэ управлениетан 1994 сыл от ыйын 7 күнүнээди 01-06/233 №-дээх бирикээһе таһаарыллан Чурапчытаагы 13 №-дээх ПТУ-га аймаккы кырыллыаччы уонна көмүс ууһа идэлэргэ үөрэтинии бэлэмниир үлэлэр сабаллыыттан.

СР привлекательности итгэлтэй салсны 1994 снх ахснгийн 1 кувтэр «Саха Республикасыг үрэтэр уонна оигорон таһаарар тэрийтэлэрин тэрийэр түһүмүн» 479 №-дээх уурааҕа тахсыбыта. Ол уураахха сөө түбэһиннэрэн, биһиги профкт-үөрэхтээһин управленистын иһинэ республикада 5 үрэтэр уонна оигорон таһаарар тэрийтэ үүсэллэр: Дьокуускайга 18 №-дээх ПТУ алмааны кырылааччылары, Сунтаарга «Сунтаар-Даймонд» алмааны кырылааччылары уонна ювелирдэри, Мархада «Геллас» ювелирдэри уонна Дьокуускайга «Күндү таас» күндү таастары токуйааччылары уонна, үөһэ эппитим курдук, биһиэхэ алмааны кырылааччылары атыһэнэ ювелирдэри бэлэһинир тэрийтэ.290.

Бидний тэрилтэбүт урук-
кута массынга уюуна тракт-
тор чээетарын үүрэтэр таас
мэстарыскый базатигар тэ-
риллэн, ис өртүгэр рекон-
струкция ытыллан ситэрил-
лэрэ чутаанаа. Үн-харчы
кырышчытынан, үлэ бил-
лэрдиж бытаарда эрээри, ман-
тан саас не-тас үлэлэрэ сит-
тэн-хотон, оборудованиета
тангылан, аны күнүн үүрэх
дылын аһыллыгытар үлэ-
дэ кырышхтээх. Тэрилтэ 32
мнөстөлээх алмааны кы-
рышлыыр уонна 18 мнөстө-
лээх ювелирнай снахтардаах
буолуоҕа. Сүдүгэ ситтэринэ,
сааһын тухары тыа хайла-
һыстыбатынан дьариктам-
ныт улууска сураһын эрэ ис-
тэр промышленносныт биэр
биллэр-көстөр салаатынан
дьарыктанар тэрилтэ буо-
лара сабадаллаар.

Тэрилтэ сөрүгүнэн илин
эсэр улуустар алмааны кы-
рыллыыр заводтарыгэр кэд:

рлары уонна, Саха Республикатын правительствотун 1994 сыл балаҕан-ыйын 12 күнүгүгү уурааһар олобуран, алмаһын дьыһа олорон кырыылааччылары бэлэмнээһин буолар.

Бу үөрэх дыйлытар «Алмай-
ны кырынлааччы» илгээ 21.
«Тиймүртүн, көмүстүн сахалын
көзүгүлгүлэри оңоруу маастар-
тыра» илгээ 18 иччэт үөрэнэ
сыйлааллар. Үөрөнүхтүтүх
областтук багыта сороолуун

**САГА ИДЭЛЭРГЭ
ҮӨРЭТЭБИТ**

алмазны кырылааччылар «Айма - Падани - Даймонд» ХЭТ Чурапчытаагы кырылыыр заводдун ийинэн үөрэнэлээр, оттон ювелирда Мархара «Гелиос» тарилтаа үөрэтин практическай чааһын бараллар. Олуунуу I күнүттээ алмазны кырылааччы идэттээр иккис бөлүү үөрэтин эрэлбит. Ол эрээри үөрэнээччи кэлиттэ олох афыйах. Онуооха, бийиги санаабатыгар, иланна сүүрү биричинилээр бааллар: үөрэнэр кыахтаах иччат бу кээнтэ жомуо атын идэлээр-ге үөрэнэ сылдар; иччат бу идэни ийүү илнх, апарар уустук курдук салыыр; республика кырылыыр заводтарыгар кадр хамсааһына олус үрдүк (ол биричиннэтинэн хамнаа бириэмэттээр кэлбэтэ, сырые суох буолан, заводтар ийи-ийдаан үлэлээбиккэ туруулар буолалар).

Итгивниктэри ийлан турган, нэбиллэнньэ, чуолгаан, маччат, болбромтогун маньниктарга гирдыахын баварабын. Бастакынан, алмаас промышленноста республика бюджеттэргэр үп 80-90 бырыһыанын киллэрэр. 1996 сыл 6-с айына 29 күнүтэр Российской Федерация уонна Саха Республикатын салаалтартарын икки арааһтар тугу дыаһайары уонна боломуочууларыгыары туһунан түһэрсиллибит дуотабарга олорууран, Саха сиртэргэр хостоммут алмаас 28, кыйыл көмүс 15 бырыһыаннара республика бас биллентисэр хаалларылар буолла. Республика бэ-йэзэ алмаас, көмүс уонна валюта фондалардаах, «Россиа-Саха сирин аамааһа» акционерный компания тэриллбитэ. Кырылыыр заводтар сырыну Москвалан эргиннэхкэ, «Туймаада-Дай

тан илэр буудлуудар. Ошон
заводтар сөрөөн хэргийн
суох хэргийнхэртэ. Ин
кинээ, заводтар үлэрийн
саңалымалларыг, инвести-
цийн суох буолан, товарнай
уонна коммерческой бан-
ктайн кредиттэри илэргэ
куһалыматтар. Ол түмүгэр
кирбит барыс өлөрү төлө-
бүткэ барыта. Үгүс завод-
тар нэстэри төлөи, барыска

Нийслэл суржигтара—Росси
тайнмугар тахсын. Билэгийн
нэглэл зөвхөн —Дьонхуукайла-
ны «Алмас» уонна Бэрди-
гастэгийн илэ кирбэгийн ил-
лалар Омон эмэс хамнаа
суох буолуохпут, сабылал
хамнаахпыт дэнэ дьарка-
нын суох өгөгһүллэн эрэр.

Республика заводтарыгар биир кырылзааччы орто хамнаа 160 долларга тэг. Биллгн харчыбытыгар таһаар дахха — 752 тыһ. солк. Итинга үлэлээн эрээччи хамнаа, Россия стандартынан биир кырылзааччы орто норматива ийга 72 карат сыраауу оңоруохтаах (үлүс оңорон таһаарыта сыры кэмэйиэттэн эмиз тутулуутаах). Оңорон таһаарыта таһаар сүтүгү аахтаах, 72 карат сыраеттан 26 карат бородууккуйа (бриллиант, иччыллаахтаах, Бриллиант бриллиант орто сынаата быһа хоолоон, 760 доллар. Сынаа таас кэмэйиэттэн хаачыстыбатыттан тутулуутаах. Биллгн, оһыттаах түргэн туттуулаах кырылзааччы ийга 1,522 мөл. солк. аахсаага, Оңоһуллубут бородууккуйаны баттарарг аһаар республикага «Саха алмаас-атын» АК уонна «Алмаас-атын» биржа териллибиттэр. Кинилэр Россияга, КҮТ дойдуларыгар, оһу сардарытэр алмаас рыногы биллииллэр, сибээстэри олохтоотулар. «Россия-Саха алмааһа» АК аан дойдута алмаас хоһоһунугар уонна оһонто бородууккуйаны оңоронто баттарыга монополист «Д. Бирс» компанияны кытта иккэ сибээстээхтик үлэлиир. Оһон үлэлээччилэр, биллгн баһара савдааччылар бу савдааы кытта дьылбаары хоһоһоохторунда, үлэ, хамнаа бигэ истөһөһөгүн таһаарыахтаа.

Чурапчытаады кырышдымр завод илин эгэргэ бөдөнгөрө. Ииники өртүгөр бас-көс буолара куутуллар. Огсoron таһаарэр тавастарын хаячкытабатынли республикаба биир бастыгынара. Улэлээбит 3 сылыгар кадры бэлэмнээһинигэ элбэх опыты мунууна. Соторутаагыта Дьокууе-кайга буолан ааспыт кырышлааччылар күрүхтэһинилэригэр олохтоох заводтан Иван Коркин уолна Геннадий Осипов ситиһинилээхтик кытынышлар, оттон Чурапчы заводугар үлэтин сабаланыбыз бэйэбит уолбут Максим Лукин бастаата. Бийиси учулищебит бу заводу кытта биир субэниэ үлэллир, кырышдымр промышленноска республикаба бастыгынар ахсаанырыгар киирэрэгэ дуулар.

Бу кэмнэргэ улусука 200 кырымылааччыны бөлөмүнүн заводу бэйэтин уонна киин Мугудайга, Хакыйахха, Дирингэ, Мындабайыта тэриллэхтэх филиалларын кадрнан ханччылар сорукаахпыт. Кырымылааччылары үөрэтин болдього республикага 6 ай. Иккэ-мгыгар теорияны үөрэтэн баран, 4 ай билинччи үлэлээн идэни билинчиллэр. Оттон Россия стандартынан 2, омуунтар кэмнэринин 4-5 сыл үөрэтиэхтээххин. Билинэх кадр тиийбэтинэн, үөрэтин ити болдього табыгастаах. Үөрэни төлөбүрү суох. Ити барыта билигин эрэ. Кэлин болдьох да убатыллан, төлөбүрдээх да буолуон толору сар.

Ани хүлүнгүчтүн саялаан, табылмасына, 3 сүл бол-
дохтоох «Кырышлыр про-
изводство технолога» үнни
«Ювелирлай производство
технолога» идэлэргэ бэлэм-
нир саяалары аныахптын
бабарабыт. Итинник үөрэх
республикаба бибнэхэ эр-
аһылаара сабарааланар.

Үөрөнн баран үлэин булу-
атын идэлэргэ үөрэммиттер-
гэ итиннэхэ улахан пробле-
ма суох буолуода ани са-
нымбыл.

Онон улауснут ычатын кэскиллээхтик үлэлһирэ суоттанан сага идэлэри баһилымырғытыгар ыгырабын Омуоха эһиэхэ суол аһаҕар айаһыга улаханник орос куотурбакка, хавык да төлбүрү суох баһыга учууһууһыгар кэлэн үөрэннэх хитти сөл.

Семен **ТОБОХОВ**,
училище директорын сол-
булжаччы, үрэтэр-произ-
водственный таргата
директора.

«КЭСКИЛ» ҮЛЭЛИИР

Оскуулада үс бэлэхтөн турар ого тэрилтэтэ үзэлнир. «Кышчылар» I-IV, «Маралхайн эрлэлэр» V-VII кылаастар үөрэнгэчилэрнэ түмэллэр. Оттон «Сомого» —түннүтэн үрдүкү кылаастар ололорун баба өртүлгүнүн киирэр бөлөхтөрө. Кини бэйтэ устаттаах, эмблемаллах, киирэр ололорго туттарылар өйдөнүкүлүштөөх.

Осгуулахад бигр саямай шархан, бодромтой эрхээр болгууруунаар орнуу бэйтэй-бэйтэй салайхынмытыг үрэгтэн буулар. Маншаха бонинг осгуулахыг «Сомово» салайар кинээ үлэхэн орвоолах.

Салайдар киши сүүрү смалынан-соруугуки ого биллнэ тардылмытын кууһурхуу, үрэнэзоччи барыта собулүү дьарыктаах буолуутун ситиһии, былаани оигорууга ого баратын учуоттааһын, улууска, нэһилиэккэ, аскулалара ытыллар дьаһалларга активнайдык кыттыы, бэйэни бииди буолаллар.

Оскуолабыт базатыгар ардаас улахан тэрээһини эрэйэр дьаһаллар үрдүк таһымнаахтык ынталлымыларыгар оҕолорбут баастык көмөлөһөөччүлөрбүт. Ол курдук, уон улууус дьахталлара түмсүүлэх «Дьун кэргэн олохпут кээкиллэ», илин энгэр улуустары хабар, чөбдүк олору пропагандалыыр «Садах» реабилитационнай киши опытын тарҕатар, республика улуустарын үөрэҥин управленийеларын начальниктара, методистара кыттаһыллах Араҥагазан үөрэтүү опыта», проблемата, иннинки сайдыыта» темаларга семинарлар, ЮНЕСКО якин конференцта ынталлыбыттара. Быйыл ынталлыбыт дьаһаллартан илин улуустар элэр тукуууктарын күөн көрсүлүүлэрин бэлэтиэххэ сөл. Оноо оскуолабытыгар спорстменнар түһөрүннн аналбыттара. Бу, хинна да буоларын курдук, ураты эппиттээх. Оголорбут эрдэ тэрээһин үлүнн ынтаныр кэлбит ыалдьыттар дуохуйа сыннаммыттара, астынан, махтаанан барбыттара.

Ити курдук, сылжата үтөскө кубулуйган ымылдар бы-
раагыныкыктарбытын ошолорбут көмөлөрүнөн билеан

бизнеситизин амтабыт. Оттоон сүбү сотору көмингэн «Маралааһы оһуурдара» үгкүү конкурса ыһра кэлгээн, оро үгкүү народнай ансамбаларын зонаһабы кириүүгэ улаарытталлан, улахан эһиһэтгээх дьаһалы ыһтаары бэлэмнээбит. Үгкүү эһиһэтгээх түбүлгэттэр оҕолорбутугар ситиһиһилэри баһарыт.

Ф. ЗАХАРОВА,
директоры нитэр үлэсэ солбуйданы.

ПЕТР ЮМШАНОВ ТҮМҮГЭ ҮЧҮГЭВ

Туркшыва көмүл туштууга ээлэх кыттааччылаах но-
руоттар икки ардыларынаабы түмүр түмүктөннө. Саха-
лартан Петр Юмшанов (48) түмүр бардыларытан ор-
дук, кини финалга эрэ Сопуруу Корея туштууга Юнг-
Сун-Ванга хотторон иккис миастени алды. Педьестал
үлүс үктэлитер Герман Контоев (52) табыста. Артур Фе-
доров уонна Афанасий Зиболоцкий иккинэн (57) тулаан-
наахтарынан төрдүс уонна бэһис буоллудаар.

CHA.

Сэмэн ТУМАТ, суруйааччы.

